

APLICACIONS DIDÀCTIQUES DEL HIP HOP EN L'ENSENYAMENT DE LA POESIA A L'ESO II

PLANTEJAMENT DE LA UNITAT DIDÀCTICA **“RAPSODES Vs AUSIÀS MARCH”**

RESUM:

Aquest text constitueix la concreció pràctica del seu precedent, “Aplicacions didàctiques del hip hop en l'ensenyament de la poesia a l'ESO I”, dedicat a fonamentar la consideració del hip hop com a manifestació poètica i la seua validesa com a eina de motivació a l'aula. La proposta de la unitat didàctica que recull aquesta segona part rau en acurtar les distàncies i tendir ponts entre la poesia del segle d'or valencià i el hip hop. Es tracta que un grup d'alumnes de 3r d'ESO assolisquen els conceptes bàsics que caracteritzen el gènere líric mitjançant l'anàlisi comparada d'un poema d'Ausiàs March i una cançó del grup valencià “Rapsodes”. Finalment es reforçarà aquestes nocions bàsiques sobre la poesia mitjançant l'expressió escrita, és a dir, a partir de la creació i interpretació de rimes pròpies sobre diferents bases rítmiques.

Paraules clau: hip hop, poesia, mètrica, aula

OBJECTIUS:

- Identificar l'estrofisme, la mètrica i la rima de les composicions proposades.
- Entendre com funcionen els elements esmentats per tal de crear el ritme i l'eufonia de les composicions.
- Reflexionar sobre els elements poètics que fa servir el hip hop.
- Posar en valor el patrimoni literari dels clàssics valencians actualitzant-lo i apropant-lo als més joves.
- Elaborar textos propis que acosten els alumnes a la manifestació poètica a través del hip hop.

COMPETÈNCIES BÀSIQUES TREBALLADES.

- Competència comunicativa, ja que treballarem la comprensió i l'expressió escrita.
- Competència artística i cultural, atés que analitzem i elaborem textos literaris.
- Competència d'aprendre a aprendre i d'iniciativa i autonomia personal, assolida mitjançant l'aprenentatge per descobriment.
- Competència social i ciutadana. El hip hop fomenta la reflexió i el pensament crític.

MATERIALS

Lloc físic: aula o aula de música.
Projector.
Còpies del poema “Veles e vents”, d'Ausiàs March.
Còpies de la lletra de “Cor pur” de Rapsodes.
Ordinador portàtil.
Micròfon.
Altaveus.
Bases musicals de hip hop.

METODOLOGIA

Les orientacions metodològiques que seguirem s'estructuren al voltant de la **concepció constructivista i l'aprenentatge significatiu**. Aquestes concepcions, no constitueixen teories en sentit estricte sinó un recull d'aportacions de diversos autors, com Vigotsky, Piaget o Ausubel entre d'altres, que analitzen els processos cognitius mitjançant els quals construïm els nostres coneixements. Tot i algunes divergències, aquestes aportacions coincideixen a assenyalar que l'aprenentatge humà és el resultat d'un procés de construcció conjunt que es desenvolupa a través de la interacció amb el context, i de les relacions que s'estableixen entre els nous aprenentatges i els coneixements i les experiències prèvies, en aquest cas les rimes del rap.. Però, a més, el grau de significativitat d'un aprenentatge està directament vinculat a la seua **funcionalitat**, a la seua aplicació. En aquest cas aquesta funcionalitat consisteix en la creació de composicions pròpies de hip hop, després d'haver comprés els conceptes bàsics que aquest estil comparteix amb la poesia. D'aquesta manera, mitjançant un aprenentatge per tasques com el que plantegem, l'alumne assoleix els conceptes de manera significativa.

En aquesta unitat didàctica i seguint la línia marcada per aquestes orientacions, cal fer esment d'alguns principis pedagògics que observarem, com ara el de l'**autonomia** que es concreta en la capacitat d'aprendre a aprendre mitjançant l'adquisició d'estratègies cognitives, la reflexió i l'anàlisi de les estructures dels textos. Però, potser, el més important siga el **principi d'implicació de l'alumne**. Intentem que els alumnes tinguen un paper actiu en el procés de desenvolupament d'aquesta unitat, en el qual només actuarem com a possibilitadors i dinamitzadors. Les conclusions seran elaborades pels alumnes, els procediments han de ser dominats per ells i les actituds les suscitarem mitjançant l'acostament del currículum als seus centres d'interés.

- Agrupaments: grups de quatre o cinc alumnes.

DESENVOLUPAMENT DE LA SEQÜENCIACIÓ DELS CONTINGUTS.

Sessió 1

1 Activitat de contacte.

Exposem la importància d'Ausiàs March com a poeta i llegim algunes de les seues composicions. Tot seguit plantegem aquesta activitat de contacte per desmuntar determinats prejudicis sobre els poetes clàssics i acostar-los a la modernitat. Es tracta de treballar per grups i esbrinar quina és l'afirmació correcta d'entre les dues que proposem en aquest qüestionari.

a) Quin tipus de vida correspon a Ausiàs March?

Va ser un experimentat guerrer que va lluitar en diferents batalles contra els genovesos i els pirates de la Mediterrània. A més va fer grans negocis i va destacar en la caça amb falcó.

Va tindre una vida tranquil·la a les seues possessions. Servia al rei a la cort i escrivia els seus poemes de manera relaxada.

b) Com va ser la seua vida amorosa ?

Era un "perdut". Es va casar dos vegades, però els seus cinc fills els va tindre amb altres dones. A més, a March li agradava l'alcohol i el joc, i l'acusaren de portar pel camí de la perdició i del pecat als que se li acostaven.

Ausiàs March va ser un noble prou ric que va ser relativament feliç amb la seua esposa. Amb el tems es va cansar d'ella i es dedicava a fer grans poemes d'amor a altres dones més joves.

c) Com a poeta, què podem dir de March?

És un dels millors poetes del seu temps perquè escriu poemes preciosos des del cor i ens parla d'amor d'una manera delicada i molt romàntica, com ningú no ho havia fet abans.

És un dels millors poetes del seu temps perquè escriu sobre el seu desig, sobre que no sap estimar ni trobar l'amor, sobre la culpabilitat que sent per les seues accions dolentes i sobre la mort, que s'acosta a poc a poc i se l'endurà a l'infern .

2 Projecció d'un extracte del documental "Ausiàs March, cor d'acer de carn i de fusta" i posterior col·loqui amb els alumnes (35').

S'intercanvien opinions amb els alumnes sobre els següents temes proposats al documental:

- Com ha canviat aquest documental la idea prèvia que tenien d'Ausiàs March.
- Els elements de la seua vida en la seua poesia. El mar, l'amor, la culpabilitat.
- Les semblances entre la vida de March i un cantant actual, com ara que li agradava anar de festa, dedicar composicions a les dones, etc.

1 Explicació dels principals elements de la funció poètica.

Breu explicació dels diferents elements de la funció poètica com ara la mètrica, la rima, l'estrofisme, el ritme i els recursos retòrics, mitjançant exemples.

2 Lectura del poema “Veles e vents” i de la cançó “Cor Pur” de Rapsodes i anàlisi comparat en grups.

En primer lloc, els alumnes aporten les seues idees sobre les coincidències entre la poesia i el hip hop. És el mateix? Si “rapejàrem” “Veles e vents” què passaria? Comparteixen els mateixos mecanismes de creació del ritme que acabem d'explicar?

Una vegada s'ha debatut sobre aquestes consideracions, i amb l'objectiu de contestar aquestes preguntes, analitzem de manera comparada el poema “Veles e vents” d'Ausiàs March i “Cor pur”, una cançó de Rapsodes que pot ser ben acollida per tots els alumnes, independentment dels seus gustos, perquè combina el rap amb ritmes ballables molt propers a la música comercial electrònica. Es tracta d'analitzar els dos textos (de manera tan extensa o profunda com el nivell o el professor demane), però sempre d'acord amb els elements que s'han explicat al primer punt d'aquesta fase de la unitat didàctica, per tal que l'alumne tinga present en tot moment l'aplicació pràctica d'allò après. En definitiva, mitjançant un aprenentatge significatiu i una perspectiva constructivista, els alumnes treballen per concretar els punts en comú entre ambdós composicions. Per descomptat, cal que el docent guie aquest procés i el dinamitze, si s'escau, identificant un element en un dels textos per tal que els alumnes el troben a l'altre. Al remat, els alumnes apunten les diferents coincidències en un quadre que hauria de ser semblant al que ara proposem:

“VELES E VENTS” (AUSIÀS MARCH)	“COR PUR” (RAPSODES)
a) Estrofisme:	
Set estrofes de vuit versos amb una tornada final de quatre versos.	<ul style="list-style-type: none"> -Tres estrofes de quatre versos, -Una tornada de dos versos, (cantada per una veu femenina) -Posteriorment la cançó s'accelera amb dos sèries de versos curts i frenètics, que alteren diversos ritmes isocrònics. -La tornada, repetida, dóna pas a una combinació de les estrofes presentades fins eixe moment, amb una alteració de l'ordre inicial.

“VELES E VENTS” (AUSIÀS MARCH)	“COR PUR” (RAPSODES)
b) Mètrica	
<p>Repetició de decasíl·labs amb cesura (pausa) a la quarta síl·laba (4+6)</p> <p><i>Veles e vents // han mos desigs complir, A faent camins // dubtosos per la mar. B Mestre i ponent // contra d'ells veig armar; B xaloc, llevant // los deuen subvenir [...] A</i></p>	<p><u>Primera estrofa:</u> Alternança de decasíl·labs i tridecasíl·labs.</p> <p><u>Segona i tercera estrofa:</u> Trenca aquest esquema però continua amb alternança de versos llargs i curts (per exemple 8-15-10 i 12 síl·labes). Aquesta alternança de més o menys síl·labes en el mateix temps, fa que el ritme s'accelere o repose.</p> <p><u>Tornada:</u> Dos dodecasíl·labs</p> <p><u>Resta de parts</u> A les parts més rítmiques trobem versos més curts.</p>
c) Rima	
<p>Masculina, (mitjançant paraules agudes) seguint una combinació encreuada: ABBA CDDC</p>	<p>Cada estrofa té una única rima (monorrima), si bé en el sí de cada estrofa combina rimes assonants i consonants.</p>
d) Recursos retòrics.	
<p><u>Personificació:</u></p> <p><i>“ab llurs amics lo grec e lo migjorn, fent humils precis al vent tremuntanal”</i></p> <p><u>Hipèrbole:</u></p> <p><i>“Jo son aquell pus extrem amador”</i></p> <p><u>Antítesi:</u></p> <p><i>“A bé o mal d’amor jo só dispost,”</i></p> <p><u>Al·literació</u></p> <p>Les erres destaquen la duresa d'una imatge apocalíptica.</p>	<p><u>Personificació:</u></p> <p><i>“A compàs o a contratemps, ei, crideu el futur”</i></p> <p><u>Hipèrbole:</u></p> <p><i>“Pren aquesta música infinita”.</i></p> <p><u>Antítesi:</u></p> <p><i>“Donar i rebre formen part del mateix eix”</i></p> <p><u>Al·literació</u></p> <p>Combinada amb anàfora i paral·lelisme sintàctic.</p>

<p><i>“Grans e pocs peixs a recors correran”</i></p> <p><u>Metàfora:</u></p> <p><i>“Veles e vents han mos desigs complir,</i></p>	<p><i>“gent que estima, gent que desitja”</i></p> <p><u>Metàfora:</u></p> <p><i>“Acaronant les pestanyes de l’infinit”</i></p>
<p>e) Tema</p>	
<p>El poeta se sent insegur dels sentiments de l'amada i compara l'amor a un viatge pel mar, el desenllaç del qual depén, en gran mesura, de factors incontrolables. Posteriorment utilitza imatges apocalíptiques per mesurar el seu sentiment insatisfet i assegura que el seu amor ultrapassarà, fins i tot, les fronteres de la mort. Finalment compara l'amor al joc de daus per mostrar de nou com d'incert és l'amor, insistint en la imatge de l'atzar que recollia a les primeres estrofes.</p>	<p>“Cor pur” és un cant jove d'optimisme i vitalitat, que proposa algunes reflexions morals i consells per viure la vida intensament sense deixar de ser una persona compromesa. L'altre gran tema gira al voltant d'un lloc comú del hip hop: les constants referències a la pròpia composició com a “vitamina” necessària per al primer objectiu exposat.</p>

3. Conclusions: Rapsodes “rapeja” “Veles e vents”.

Mitjançant una reflexió fem veure els alumnes que, segons els continguts del quadre que ells mateix han elaborat, el hip hop és un tipus de poesia actual que fa servir els mateixos mecanismes que va usar March sis segles enrere.

Pel que fa a l'estrofisme, el poema de “March” respon a una estructura rígida com la que sembla anunciar “Cor pur” en començar amb dos estrofes de quatre versos i una tornada de dos. Però, posteriorment, la cançó de Rapsodes introdueix estrofes d'allò més variades i les alterna sense cap estructura aparent per tal d'aconseguir una mena d'aparença d'improvisació. El mateix podem dir de la mètrica, regular en el cas de March, i potser embogida en el cas de “Rapsodes”, però sense renunciar a una estructura que permet, alternativament, accelerar i alentir el ritme de la cançó.

Quant a la rima, la sensació és la contrària. Molt més dinàmica i creativa en el cas de March, mentre que “Rapsodes” presenta únicament estrofes monorrima amb abundància de rimes fàcils, tan pròpies del hip hop.

Prel que fa al tema, tot i que els que tracten ambdós textos no tenen massa punts de confluència, en el cas de les figures emprades coincideixen, especialment en l'ús de figures de pensament (veure quadre).

Finalment respondrem a la pregunta plantejada al començament de la sessió 2 sobre si podem “rapejar” el poema “Veles e vents”. De fet, no només es pot, sinó que “Rapsodes” ja ho ha fet en el decurs d'unes jornades sobre literatura catalana a París. Projectem el vídeo d'aquella actuació i el resultat és que els alumnes comproven que Ausiàs March tenia “flow” (paraula amb la qual el hip hop defineix el ritme i l'harmonia d'una composició), i per això els de Camp de Túria podem “rapejar” el seu poema sis segles després sobre una base rítmica.

Sessió 4 :

Escriure i passar la prova del “FLOW”.

La quarta sessió la dediquem a acabar de confegir textos propis que empen els elements poètics analitzats, treball que prèviament hem demanat que comencen a casa. Cada alumne ha d'escollir una base musical d'una web recomanada (www.hhgroups.com/bases) que el guiarà a l'hora de trobar un ritme adequat. Es tracta que els alumnes miren al seu voltant i expressen allò que veuen, allò que senten i allò que opinen del món que els envolta a través d'un text que tinga un estrofisme, una mètrica i un ritme definits.

Una vegada elaborats els textos han de passar per la prova del “flow”, que consisteix a recitar o cantar la composició sobre la música escollida i comprovar-ne el resultat. L'actuació és enregistrada mitjançant un micròfon i analitzada per la resta del grup que decidirà si passa la prova del “Flow”.

AVALUACIÓ

L'avaluació proposada es realitza mitjançant una rúbrica que recull tots els objectius i indicadors implicats en aquesta unitat didàctica. Lògicament, la rúbrica és un element flexible que podem fer servir o adaptar segons l'experiència acumulada en aquesta mena d'activitats. Per això, proposem aquest model com a base, tot assenyalant els diferents conceptes que podem desenvolupar:

NOM _____

Unitat didàctica: "Ausiàs March Vs Rapsodes"

	Excel·lent 100%	Notable 75%	Suficient 50%	Insuficient	Comentaris
ACTITUD	Sempre ha participat de manera activa en l'activitat, ha fet les tasques encomanades i ha manifestat interès.	Generalment, tot i que no sempre, ha participat de manera activa en l'activitat ha fet les tasques encomanades i ha manifestat interès.	La seua participació i el seu interès ha sigut desigual, o bé no ha fet les tasques encomanades de manera regular.	La seua participació i interès envers a aquesta activitat no arriba a uns mínims raonables, fins i tot ha sigut negativa.	
CONCEPTES	Ha reconegut els principals elements poètics als textos i ha comprès de manera precisa la seua funció.			No ha reconegut els principals elements poètics als textos ni ha comprès la seua funció de manera satisfactòria.	
PROCEDIMENTS	L'alumne ha creat un text adequat a allò que es demana i ha fet servir de els principals recursos analitzats als textos previs.			L'alumne no ha sabut crear un text adequat a allò que es demana ni ha fet servir de els principals recursos analitzats als textos previs.	

ANNEX I

VELES E VENTS HAN MOS DESIGS COMPLIR... (Ausiàs March)

Veles e vents han mos desigs complir
faent camins dubtosos per la mar:
mestre i ponent contra d'ells veig armar;
xaloc, llevant, los deuen subvenir,
ab llurs amics lo grec e lo migjorn,
fent humils precis al vent tremuntanal
que en son bufar los sia parcial
e que tots cinc complisquen mon retorn.

Bullirà el mar com la cassola en forn,
mudant color e l'estat natural,
e mostrarà voler tota res mal
que sobre si atur un punt al jorn.
Grans e pocs peixis a recors correran
e cercaran amagatalls secrets:
fugint al mar, on són nudrits e fets,
per gran remei en terra eixiran.

Los pelegrins tots ensems votaran
e prometran molts dons de cera fets,
la gran paor traurà al llum los secrets
que al confés descuberts no seran,
e en lo perill no em caureu de l'esment,
ans votaré al Déu qui ens ha lligats
de no minvar mes fermes voluntats
e que tots temps me sereu de present.

Jo tem la mort per no ser-vos absent,
perquè amor per mort és anul·lats,
mas jo no creu que mon voler sobrats
pusca esser per tal departiment.
Jo só gelós de vostre escàs voler
que, jo morint, no meta mi en oblit.
Sol est pensar me tol del món delit,
car, nós vivint, no creu se pusca fer:

après ma mort, d'amar perdau poder
e sia tost en ira convertit.
E jo forçat d'aquest món ser eixit,
tot lo meu mal serà vós no veer.
Oh Déu! per què terme no hi ha en amor,
car prop d'aquell jo em trobara tot sol?
Vostre voler sabera quant me vol,
tement, fiant de tot l'avenidor!

Jo son aquell pus extrem amador
après d'aquell a qui Déu vida tol:
puix jo son viu, mon cor no mostra dol
tant com la mort, per sa extrema dolor.
A bé o mal d'amor jo só dispost,
mas per mon fat fortuna cas no em porta:

tot esvetlat, ab desbarrada porta
me trobarà, faent humil respost.

Jo desig ço que em porà ser gran cost
i aquest esper de molts mals m'aconhorta;
a mi no plau ma vida ser estorta
d'un cas molt fer, qual prec Déu sia tost.
Lladoncs les gents no els calrà donar fe
al que amor fora mi obrarà:
lo seu poder en acte es mostrarà
e los meus dits ab los fets provaré.

Amor, de vós, jo en sent més que no en sé,
de què la part pitjor me'n romandrà,
e de vós sap lo qui sens vós està.
A joc de daus vos acompararé.

ANNEX II*

“COR PUR” (Rapsodes)

Tancar els ulls i viure en el absurd,
a compàs o a contratemps, ei crideu-li al futur !
El silenci: formes i continguts,
ritmes cristal·lins per als que tenen el cor pur

Si respirem al mateix temps,
tota la ignorància de les coses “arrastraes” pel temps
Per què no ho veus, ei Joe, el que estàs fent?
Donar i rebre formen part del mateix eix

Pren aquesta música infinita
gent que estima, gent que desitja
Tin vitamina que t'encisa i que t'anima
aquest és el so de la multivitamina

Acaronant les pestanyes de l'infinit
posant el crit en el cel però ser feliç

Obri els ulls, ja ix el sol
no és un dia qualsevol....

**La lletra ha sigut directament transcrita de l'àudio per la qual cosa pot presentar errades.*

Llicenciat en Ciències de la Informació, funcionari de carrera i professor de Llengua i literatura valenciana a l'IES Leopoldo Querol de Vinaròs. Ha exercit com a col·laborador en mitjans de comunicació escrits i audiovisuals i ha mantingut vincles amb el món de la música des de fa molts anys. Les seues línies d'investigació actuals tenen a veure amb l'aprofitament didàctic de la cultura popular valenciana i de la literatura de l'exili.

BIBLIOGRAFIA

SANTOS UNAMUNO, E. "El resurgir de la rima: los poetas románicos del rap". Atti del XIX convegno AISPI [Associazione Ispanisti Italiani], Vol. 2, 2001, pp.235-242.

LINARES BAYO, J.C. "Errades usuals en la mètrica catalana arran de textos de l'alumnat de batxillerat". Quaderns digitals, 2010.

PUJANTE CASCALES, B. "La retórica del rap. Análisis de las figuras retóricas en las letras de Violadores del Verso". Tonos, dRevista electrónica de estudios filológicos. Universidad de Murcia. Nº 17, 2009.

ABELLÁN I AL., "Introducció a la Teoria de la Literatura". Angle Editorial, Barcelona, 1997.

BADIA, L. "Poesia trobadoresca". Edicions 62, Barcelona, 1982.